

Gróf Tisza István, a geszti birtokos

GTI 186

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
2. A Tisza család	5
2.1. Tisza Lajos (1798-1898)	6
2.2. Tisza Domokos (1837-1856).....	8
2.3. Tisza Kálmán (1830-1902).....	8
3. Tisza István (1861-1918)	10
3.1. Tisza István pályakezdése	10
3.2. Első miniszterelnöksége (1803-1805).....	12
3.3. Újra a miniszterelnöki székben (1813-1817)	13
3.4. Tisza István, mint ember	14
3.5. Tisza István, mint a geszti birtok ura	14
3.6. „Százötven éve született gróf Tisza István”	15
4. Tisza István meggyilkolása	17
Szakirodalom:	19
Mellékletek	20

Tisza István

1. Bevezetés

Szakedolgozatomban Tisza Istvánnak, Magyarország egykori miniszterelnökének életét és munkásságát dolgoztam fel. Hét évnyi miniszterelnöksége alatt, számos eredményt mutatott fel a politika terén, ennek ellenére a magyar történelmi személyiségek arcképcsarnokában meglehetősen vitatott helyet foglal el napjainkban is. Történeti szereplésének megítélése szinte két táborra szakította az ország közvéleményét: a Tisza István gyűlölők és az őt magasztalók frontjára, a dolgozatnak nem célja igazságot tenni a két tábor között csupán Tisza István személyisének, minél mélyebb megismertetése a célom. A dolgozat fő témakörei: Tisza István gyermek és Ifjúkora, az első parlamenti küzdelmei, harc az obstrukciók ellen, politikai ellenfelei és nem utolsósorban geszti mindennapjai.

Témaválasztásomhoz személyes szálak is fűznek, mivel gyermekkorom óta állandó csodálója, és látogatója voltam a geszti kastélynak, ahol jelenleg az Arany János általános iskola működik. Látogatásaimból fakadóan már régóta kíváncsisággal töltött el, hogy Ki az a Tisza István? Honnan származik? Mit tett Magyarorszáért? Továbbá a kastélyt látván több további kérdés vetődött fel még bennem: Kik tartoztak még a család geszti ágához? Hogyan került a Tisza család Gesztre? Mikor és milyen körülmények között épülhetett ez a kastély?

Ezekre és számos egyéb kérdésekre szeretnék választ adni szakedolgozatomban és minél több diák érdeklődését felkelteni, ha kezükbe kerül a dolgozatom.

Dolgozatom fő forrásául a Horánszky Lajos: *Tisza István és kora*, illetve Pölöskei Ferenc: *Tisza István* című monográfiái szolgáltak. Mindemellett számos segítséget kaptam Kosztin Klára geszti lakostól, aki lelkes kutatója a Tisza családmúltjának.

2. A Tisza család

A Tisza család neve, már az Árpád-házi királyok korabeli emlékében szerepel. A legrégebb történetére vonatkozólag igen kevés adatok maradtak fenn a családról, és ezek egy részénél a kapcsolatot legfeljebb a név azonossága nyújtja, amely nem mindig teljes bizonyítéka az azonos családba való tartozáshoz.

Az első írott forrás, 1211-ben kialított oklevél, amelyben Tisza személynévvel találkozunk. Az irat szerint Tisza, filius Nuuhu, azaz Núhu fia Tisza, a királyudvarnokaként, jeles személyiségként említődik. A legrégebbi emlékekben szereplő Tiszák lehetnek, a borosjenői és szegedi gróf Tiszák ősei. Az első kimutatható ős, egyenes ágon ismert, I. Tisza György, mint katona és tanult nemes ember. Őt Tisza István követte, ügyes gazdálkodása, birtokszerzései valamint politikai szereplése és kitüntetett vitézsége által emelte ki a Tisza nevet a közrendű nemesekből.¹

A Tisza családból az Erdélyi fejedelemség idejében az első országos tisztséget György fia, Tisza István viselte. 1656-1658 között II. Rákóczi György portai követeként tevékenykedett, azonban a szultán a Héttoronyba zártatta, mert őt vontá felelősségre, hogy nem tudta eltéríteni a nagyravágyó fejedelmet a lengyelországi hadjárattól. 1658 végén tért vissza a háború dúlta Erdélybe, a törökök akaratából a fejedelemmé megválasztott Barcsay Ákos híveként. 1660-ban elbukott Nagyvárad, - melynek védelmében Tisza István is részt vett - és így a Királyhágón innen egész Partium török kézre került. Miután Barcsay Ákost Kemény János kivégeztette, Tisza földönfutóvá vált, így családja elvesztette birtokait.²

A vagyonvesztett családtagjai három nemzedéken keresztül küzdöttek az ősi birtok visszaszerzéséért, és százegy év után ért célzt Tisza László 1759-ben.³

A birtokszerző Tisza László második fia, László Főjegyzőként és országgyűlési követként tevékenykedett, mind emellett a Nagyszalontai egyházmegye gondnoki tisztségét viselt. Teleki Katalin grófnővel kötött házassága révén rokonságba került a Telekiekkel, akik Erdély és Partium legelőkelőbb családjai közzé tartoztak. Teleki Katalin

¹ Tisza Kálmán István: A Tisza család krónikája, Marosvásárhely, 2004, 3-4.

² Kozári Monika: Tisza Kálmán és kormányzati rendszere. Budapest 2003, Napvilág Kiadó, 15-16.

³ Köszönöm Kosztin Klárának az információkat

honosította meg a Jenner által feltalált himlőoltást, miután az 1806. évi himlő járván idején elvesztette József fiát.⁴

Gróf Teleki Katalin és Tisza László kilenc gyermeke közül, csupán négy lány és egy fiú, Tisza Lajos érte meg a felnőttkort.

2.1. Tisza Lajos (1798-1898)

Tisza Lajos 1798. augusztus 5.-én, Nagyváradon született, édesapja geszti birtokán nevelkedett. Édesapjától Tisza Lászlótól nagyszerű neveltetést kapott, az iskolát magántanulóként végezte. Egész életútja az alföld keleti, Erdélyhez közeli peremvidékén elterülő Bihar vármegyéhez kapcsolódott. Egy igen jelentős alakja volt a reformkornak, mindezek ellenére igen kevés ismeretünk van róla. Kiváló műveltséggel rendelkezett öt féle nyelven beszélt, tehetséges szónok hírében állt.

Tisza Lajos, bár a politikai életben nem nagy sikert ért el, azonban nagy tekintéllyel rendelkezett, és szoros kapcsolatot alakított ki az arisztokráciával. 1825-ben aljegyzőként kezdte hivatali pályafutását, Bihar vármegyében. 1825. március 7-én kötött házasságot gróf Teleki Júliával, házassága boldog és példaértékű volt. Feleségét a geszti nép is nagyon elismerte. Hét gyermekük született, de csak négy gyermekük érte el a felnőtt kort: László, Lajos, Kálmán, Domokos. Gyermekeit szeretetben, a kálvinista puritanizmus szellemében és a magyar hagyományoknak megfelelően nevelte. 1836-ban a liberális érzelmű Szőnyi Pált nevelőként vette fiai mellé. 1846-tól szintén nevelősködött a Tisza családnál Kovács János, aki a geszti birtokon kezdte meg természettudományos kutatásait.

1831-ben nagyszalontai egyházkerület segédgondnokává választották, mely tisztséget haláláig viselte. Majd 1832-ben a megyei adminisztráció vezetőjévé és rendi országgyűlési követévé választották, az első reformországgyűlés alkalmával. Országgyűlési szereplése azonban nem sokáig tartott, 1833 tavaszán Debrecenbe Füzeses Gábor konzervatív beregi követtel verekezésbe keveredett. A botrányos hír hamar eljutott Pozsonyba, ahol a követek a távozását követelték. Haza térte után, lemondott alispán hivatásáról és átmenetileg visszavonult a politikai élettől. 1837-ben újra alispánná választották, 1841-ben V. Ferdinánd pedig kinevezte a Bihar vármegye főispáni

⁴ Köszönöm Kosztin Klára információját

helytartójának. Ekkor már a konzervatív politikai nézeteket tartotta helyesnek. Tisza Lajos meggyőződése szerint csak a nemzet és a király egyetértése mellett virágozhat a haza.

1848-ban a forradalom kezdetén fiaival szembenállóként találta magát. Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című regényében a Tisza családot valósítja meg. Ridegváry Bencét Jókai Tisza Lajosról, a Baradlay-fiúkat, pedig Tisza Lajos fiairól mintázza.

A világosi fegyverletétel után, fiait sürgősen külföldre küldte, és megmentette a fiai egykori nevelőjét, Emődi Dánielt, Haynau ítéletétől. Mialatt Lajos, László és Kálmán külföldön tartózkodtak, szüleik a geszti birtok vezetésével és legkisebb, fiuk Domokos nevelésével voltak elfoglalva.⁵

A szegedi nagy árvíz 1879. március 12-én következett be, mindent elmosott. A katasztrófa már régóta fenyegette a várost, ennek az oka a 19. század elején egyenetlenül végrehajtott Tisza folyó szabályozása. 1876-ban már egy súlyos árvízveszély fenyegette szeged lakosait, amit meg tudtak akadályozni.

1879. március 17.-én Ferenc József az osztrák császár és magyar király, Tisza Kálmán miniszterelnök kíséretében Szegedre látogattak. Csónakokról és Töltésekről megfigyelték Szeged városának romos helyzetét. A várost adományokból építették újjá, melyben nagy segítséget kaptak Ausztriától és Németországtól.

1879-es nagy szegedi árvíz után, a tervet Lechner Lajos készítette, és ő maga hívta Tiszát a város újjáépítési céljából. Tisza Lajos jó szervezési készséggel és kiváló együttműködéssel irányította Szeged városának újjáépítését. A várost 1879 áprilisától 1883 december 31-ig építették. Az Új Szeged területén körutas-sugárutas utcákat építettek, a szűk girbegurba utak helyett. Szegedet és Új Szegedet egyesítették, majd hozzákezdték a közúti hídépítéséhez. Számos pincelakásjött létre a 20. század folyamán, így megnehezedett a szennyvízelvezető csatornák lerakása. 1883-ban munkássága elismerésül, gróf címet kapott. Szeged azonban díszpolgárává és parlamenti képviselőjévé választotta.⁶

⁵ Kozári Monika: Szégyellni való apa. In: Interpress Magazin, 1994. február, 56-58.

⁶ Bálint Sándor: Szeged. Szeged, 2003. I. 117, 127. o

2.2. Tisza Domokos (1837-1856)

1837. október 27-én, Nagyváradon született. Már 5 éves korában olvasott, írt, melyeket megfelelő előadásmódban tudott előadni. Huszonnégy éves korára már kitűnően beszélt franciául.

Domokos korán megmutatkozó költői tehetségét felismerve a szülők, 1851-1852 nyarán Arany Jánost⁷, a Nagyszalontai jegyzőt fogadták nevelőjeként, aki szeretettel foglalkozott vele. Kitűnő mesterének segítségével világirodalmi olvasottságát bővítette. Költői fejlődésben is segítette, többnyire lírai költeményt írt, több mint kétszázat.

Az érettségi vizsga előtt súlyos tüdőbaj támadta meg, állapotán 1854-1856 közötti olaszországi és egyiptomi tartózkodása sem tudott már segíteni. 1856. június 21-én, 19 éves korában elhunyt Geszten. Verseit *Tisza Domokos Hátrahagyott versei* (Pest, 1857, a második kiadása Budapest, 1889) címen kiadta édesanyja. Arany János pedig, sajtó alá rendezte és előszóval látta el, és egy rövid életrajzot is adott ki Domokosról.⁸

2.3. Tisza Kálmán (1830-1902)

Tisza Lajos adminisztrátor és gróf Teleki Júlia, második fia. Lajos korai halála után, Kálmán fiára szállott a családfői örökség.

Tanulmányit Geszten magántanulóként végezte, majd külföldön folytatta. 1848-ban jogi vizsgát tett a pesti tudomány-egyetemen. A forradalom kitörése után segédfogalmazóként kezdte pályafutását, Eötvös József által létrehozott kultuszminisztériumban.⁹ A bizonytalan közállapotok lévén édesapjuk fiaitól megkívánta, hogy jogi tanulmányaikon kívül, valamilyen mesterséget is tanuljanak. László műbútorasztalos, Lajos fia esztergályos lett. Kálmán megtagadta ezt, és azt válaszolta: „Én mindig megélek a tollamból.”, így szembefordult családjá elveivel, azonban egyszerű szóval igazolta önmagát: „Jobban szeretem a hazámat, mint elveimet.”¹⁰

⁷ Arany János magyar költő (Nagyszalonta 1817. március 2.-Budapest, 1882. október 22.) a Kisfaludy Társaság elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia Igazgatója és főtktára.

⁸ Tisza Domokos, Tört remények, Vasárnapi újság 19. szám. 1858. május 9

⁹ Tisza Kálmán István: A Tisza család krónikája, Marosvásárhely, 2004, 23-24.

¹⁰ Sövényházy Sándor Judit, Embernek lenni mindég, minden körülményben”, Egy Családfa Levelei És Virágai, Szeged 2002, 16-17.

1859-ben a kelet magyarországi református egyház vezetője lett, legmeghatározóbb szószólója a pátenst visszatartásának, a protestáns pátenst elleni harcban vált ismertté. A 19. század második felében neki volt a legnagyobb befolyása a nemzet sorsában.¹¹

1875-1890 között miniszterelnök volt. 5 egymást követő választáson nyert a szabadelvű párt, Tisza Kálmánnal az élen. Céltudatos, határozott politikus volt, az ország fénykorát fejlődését segítette elő. A vasutak államosítása, a pénzügyi helyzet javítása, a közvagyonosodás és a közművelődés terén egyéni erőfeszítéseivel elnyerte az ország bizalmát és megalapozta a magyar állam kül- és belföldi tekintélyét. Szállóigévé vált mondása: „Nem tehet, mindent az állam tegyen valamit a társadalom is.”¹²

1848 őszén belépett a nemzetőrségbe, melyet Kossuth vezetett. A forradalom után három évet töltött tanulással a Nyugat Európa országaiban, visszatérte után, ideje nagy részét gazdálkodással töltötte, édesapja halála után a Geszti birtok rá szállott.¹³

Gróf Degenfeld Schomburg Ilonával kötött házasságot, három fiú és egy leánygyermekük született, családfőként melegszívű, megértő volt. 1881-től a Magyar Tudományos Akadémia igazgatója lett, majd 1888-tól pedig tiszteletbeli tagjává vált.

1902. március 23.-án hunyt el, Tisza István táviratban értesítette a királyt, aki a következő részvétnyilvánítással felelt neki:

„Mély meghatottsággal vettem édes atyja elhunytának hírére és teljes szívből osztom a család és az ország gyászát. A bonyolult államférfiúban kedvelt hívemnek vesztettem el, akinek emlékét a síron túl is mindenekkor hálás kegyelettel fogom megőrizni.”¹⁴

¹¹ Tisza Kálmán István: A Tisza család krónikája, Marosvásárhely, 2004, 23-24. o.

¹² Sövényházy Sándor Judit, Embernek lenni mindig, minden körülményben”, Egy Családfa Levelei És Virágai, Szeged 2002, 16-17.

¹³ Tisza Kálmán István: A Tisza család krónikája, Marosvásárhely, 2004, 23-24.

¹⁴ Sövényházy Sándor Judit, Embernek lenni mindig, minden körülményben”, Egy Családfa Levelei És Virágai, Szeged 2002, 16-17.

3. Tisza István (1861-1918)

3.1. Tisza István pályakezdése

Tisza István 1861. április 22-én született, Pesten. Édesapja Tisza Kálmán, édesanyja Degenfeld-Schonburg Ilona. Gyermekéveiről nem sok ismeretünk van. Édesanyjával és édesapjával élt a geszti-birtokon. A gyerekekről azt tudjuk, észbeli tehetsége hamar megmutatkozott. Szerencsés környezetben született, már gyermekkorában megismerkedhetett a politikával, tanulmányait is legjobb szakértők irányításával végezte. Alap és középfokú tanulmányait, miként az előkelő családok gyerekei is, magántanulónként és összevonásokkal végezte. Édesanyjától vallásos nevelést kapott.

Nyolc éves volt amikor Géresi Kálmán, a Pesti Református Főgimnázium tanára a házhoz került, hogy Tisza István gimnáziumi tanulmányaiban segítségére legyen, ő készítette fel az érettségire, melyet 1875-ben, 14 évesen nyilvános tanulónként végzett el a debreceni református kollégiumban, 5 éven át tanította.

Géresi Károly tekintélyes múlttal, nagy tudással és készséggel, rendelkezik. Akit fiatal, okos tanítványa csak tisztelni tudott. Nagyszerű egyéniség, vidám kedélyű nevelő volt, aki egyben szigorú is, akivel Tisza István sírig tartó barátságra tett szert. Kapcsolatukat folyamatosan ápolták.

Tisza István egyetemi jogi tanulmányait Berlinben kezdte, majd Heidelbergben folytatta végül Budapesten fejezte be. Tanulmányi útján Angliában és Franciaországban is járt. Elméleti tudással és gyakorlati tapasztalatokkal gazdagodva tért haza.

A jogtudományi államvizsga letételekor még csak 18 éves volt, 1879-ben doktori címet kapott. Államtudományi szigorlatokra állott, Az *adóáthárítás* elmélete címmel, mely később nyomtatásban is megjelent.

Közben önkéntesi katonaszolgálaton is részt vett (1880-1881), legjobb eredménnyel végzett az évet a debreceni huszárendnél, melynek később, a háború alatt egy éven át (1917-1918) ezredparancsnoka volt a fronton. Az önkéntes éveit után, pedig folytatta jogi, gazdasági, hadászati és politikai ismereteinek gyarapítását, eközben családi birtokon is gazdálkodott, édesapja távollétében. Katonai pályán való elhelyezkedéséről apja lebeszélte.

Törvényhatósági tag lett, húszéves korában pedig legnagyobb figyelemmel hallgatott szónoka lett Bihar vármegyének, melynek

1881-ben megyei tiszteletbeli főjegyzőjévé választották. Külföldi tanulmányútjait hasznosítva egész fiatalon a korabeli európai közgazdaságtan értékeit gyarapító tanulmányokat, könyveket írt.

1886-ban években a szabadelvű párti programmal bejutott az országgyűlésbe, mint az erdélyi vízaknai, újbányai választókerület képviselője. Ezzel elkezdődött a parlamenti munkássága. Nagy szakértelemmel kapcsolódott be a költségvetési vitába.

1883-ban nagybátyja, Tisza László lányát, Ilonát vette feleségül, az esküvő Kolozsvárott volt a Farkas utcai református templomban. Két gyermekük született. 1886-ban a beteges alkatú István, majd 1889-ben a mindössze 5 évet élt Julianna.

1890-ben a Magyar Ipar- és Kereskedelmi bank elnöke lett, a bankot ekkor hozták létre és egyike volt a legfontosabb gazdaságfejlesztő szervezetnek, 1902-ben a bank megbukott, ő, pedig lemondott az elnökségről.

Az 1890-es években apja kívánságára közgazdasági munkát és állásokat vállalt, igazgatósági tagja volt az Adria Tengerhajózási Részvénytársaságnak és a rimamurányi-salgótarjáni vasműveknek, 1893-1902 között elnöke volt a magyar takarékpénztárak központi jelzálogbankjának. 1897-ben a nagybátyja Tisza Lajos grófi rangját örökölte két testvérével, Kálmánnal és Lajossal együtt.

Az első parlamenti beszédét 1888. február 3-án mondta, gazdasági és a pénzügyi kérdésekben nagyon jártas volt, fő kérdés volt a kiadások csökkentése és a gazdasági helyzet föllendítése. Továbbá javasolta a ló-, juh- és a szarvasmarha-tenyésztést, a halászatot és a méhészetet, ehhez azonban szükségesnek tartotta a hitel-és takarékpénztárak hálózatának bővítését.

Második képviselőházi felszólalása 1889. január 14-én, fő célja a hadseregfejlesztés. Tisza István is a közös hadsereget tartotta fontosnak, a magyar nyelvi kultúra oktatását, túlzásnak tartotta Apponyi követelését: miszerint a nemzeti kultúrának teljes összhangba kell lennie a hadsereggel.

1907-ben 1913-ban szürke hállyal operáltak meg. Geszti birtokán főleg lovagolni szeretett. Kedvelte a vadászatot, később a szeme romlása miatt, lóról lövöldözte a vadakat.

A komoly zenét nem szerette, ritkán járt színházba, zongorázni tanult, de szívesebben hallgatta a cigányzenét. A költők közül Vörösmarty Mihályt és Arany Jánost kedvelte.¹⁵

3.2.Első miniszterelnöksége (1803-1805)

Széll Kálmán lemondása után, az uralkodó Tiszát bízta meg a kormányzással. A képviselőházba a Tisza István kormánya 1903. november 4.-én vonult be. Ezáltal, az ellenzéki párt új taktikát használt fel, miszerint lehetetlenné tegye az újminiszterelnök bemutatkozását. Tisza István hamar felismerte ezt a taktikát, ezért minisztereit egybegyűjtött és minden hivatalos formaság nélkül bevonult és elfoglalta a bársonyszékét. Az ellenzék azonban nem tárgyalt, nagy hangzavart csapott, az új miniszterelnök belátta aznap nem lesz módjában elmondani programját, elhatározta elhalasztja, délután fogja ismertetni a főrendházi gyűlésen. Később az ellenzéki párt is belátta esztelen taktikáját, így lehetőséget kapott november 6-án újra elmondja a beszédét.

Programjának első részében ismertette a kilences bizottság javaslatait, majd a jövő munkaterveire vonatkozólag adott tájékoztatást.

Az ellenzék, mintha semmi sem történt volna folytatta tovább obstrukciós taktikáját, állandóan harcra kényszerítve a miniszterelnököt. Tisza István ezt három hónapon keresztül tűrte. 1904.március 5-én beadta az ideiglenes házszabályára vonatkozó indítványt.

Az ellenzék az indítványt nagy felháborodással fogadta. A szavazás 1904. március 10-én megtörtént, mely elrendelte a módosításokat, ez után a miniszterelnök kijelentette, hogy az törvényjavaslatot visszavonják. A házszabály-revízió tervét soha el nem ejtette, a miniszterelnöki értekezleten állandóan tárgyalták.

¹⁵ Pölöskey Ferenc: A rejtélyes Tisza-gyilkosság, Helikon kiadó, Gyomaendrőd, 1988. 12-20.

1904. november 4-én került sor a házszabály módosításának indoklására. November 5-én megkezdődött a képviselőház vitája. Kossuth Ferenc indokolatlannak tartotta a változtatást, mert 1909-ben hozott házszabály pártközi megegyezésen útján jött létre. Tisza mondanivalóját meg sem hallgatták, mire ő még elszántabb lett.

A házszabály reform ezért "megérlelt közszükséget képez. Ha: én hivatásomat olyan frivol módon fogná fel, hogy csak azt tekinthetném, mikor és hogyan maradhatok tovább e helyen, bizonyára nem nyúltam volna hozzá ehhez a kérdéshez. Hozzányúltam azért és hozzá is fogok nyúlni, s vagy meg fogom oldani, vagy el fogok vele bukni, mert azt tartom, hogy ennek az országnak nagy érdekei szempontjából erre a reformra oly égető szüksége van, hogy annak továbbhalogatásáért, hogy ezen kötelesség előli meghátrálásért nem tudnám a felelőséget elvállalni"

1905. február 1-én Bécsbe utazott és benyújtotta lemondását.¹⁶

3.3. Újra a miniszterelnöki széken (1813-1817)

1913. június 4-én Lukács László lemondásra kényszerült, az uralkodó helyette ismét Tisza István nevezte ki miniszterelnökké. Tisza István kabinetjét egy nap alatt megalkotta. 1913.június 12-én a munkapárti körben mutatkozott be, mint új miniszterelnök. Ekkor ismertette a kormánya programját. A programját minden zavaró tényező nélkül mondta el, mivel az ellenzék nem jelent meg. A választójog kérdéseivel, valamint a parlament rend helyreállításával is foglalkozott. Hangsúlyozta a katonaság létszámának növelését. Ismertette továbbá a választási reformmal kapcsolatos javaslatokat, a sztrájk törvény megalkotását a közigazgatás reformját, mely a tisztikar állami kinevezését foglalja magába, a közösségi közigazgatást, valamint a rendőrség államosítását.

Június 13-án Beöthy Pált megválasztották a képviselőház új elnökét, akit Tisza István a legerősebben támogatott. Jó elnöknek bizonyult, leküzdte az akadályokat, munkássága nem volt hosszú idejű, ugyanis a háborúban súlyos betegséget kapott, amit nem lehetett gyógyítani. Új állásában Tisza István, megkezdte munkálkodását lelkiismeretességgel és megfelelő éberséggel.

Június 16-án mondott nagy beszédet az aradi küldöttség előtt.¹⁷

¹⁶ Horánszky Lajos: Tisza István és kora I.Kötet, Teller kiadó, 1994, 443-473.

3.4. Tisza István, mint ember

Tisza hasonló gondolkodású emberekkel barátkozott, nem örökölte édesapjának könnyed érintkezési formáit, melyet politikai befolyását részben tarokkpartikon keresztül tudta fenntartani. A Szabadelvű Klubban néha eljárt, de nem kedvelte az ottani légkört és a felszínes csevegést, erről-arról. A politikai befolyásának fő forrása meggyőződésének ereje és következetessége. Politikai fegyvertársai tisztelték. Puritán és zord embernek tartották. Tisza István abban hit az ország sorsa a vezetőségen múlik.

A parasztság tisztelte őt, melyet saját maga érdemelt ki. Politikusi pályafutása előtt, jó viszonyt alakított ki a neki dolgozó parasztokkal és a Geszten és környékén lakó földművesekkel. Amikor Kocsordon kitört a kolerajárvány, Tisza maga látogatta meg a betegeket és ügyelt az egészségügyi viszonyokra. 1902-ben Ő alapította a geszti óvodát. Tevékeny szerepet játszott a geszti református egyházközségben. Geszten érezte magát a legjobban.

Az első világháború alatt nagy teher volt a vállán, mint miniszterelnöknek. Minden hozzá írt levélre, egyesével válaszolt. Egyik levelében sürgette a Honvédelmi minisztert, hogy egy elesett közkatona özvegyi nyugdíját állítsák vissza. A háború folyamán Tisza fogadta a szakszervezeti titkárt Jászai Samut és a szociáldemokrata vezetőt Buchinger Manót, hogy a hadiözvegyek és a háborús veteránok ügyéről tárgyaljanak.

Amikor már nem volt miniszterelnök, 1917 augusztusában, bevonult a 2. debreceni honvéd huszárrendbe, ezredesként. Kezdetben gyanakvással fogadták, de ez hamar elmúlt. Törődött a katonáival, meghallgatta személyes problémáikat, és naponta látogatta a sebesült katonákat.¹⁸

3.5. Tisza István, mint a geszti birtok ura

A mai Magyarország keleti szegletében, a magyar-román határ mentén fekszik, közel Nagyszalontához, ma Békés megyében található. A többi Geszt nevű községtől való megkülönböztetés végett e települést Fekete Gesztnek nevezték. A Geszt szó a fa

¹⁷ Horánszky Lajos: Tisza István és kora II.Kötet, Teller kiadó, 1994, 915-949.

¹⁸ Vermes Gábor: Tisza István mint ember, Az ember c. folyóirat, Debrecen, 2000. 10.25.

évgyűrűinek legbelső körét jelenti. Az elpusztult községi krónika szerint Szent István királynak a környező településekkel együtt, nádfedeleles templomot építettek a gesztiek. A tatárjárás idején ide menekültek, a mai kastély helyén lévő kolostorból a kispapok.

A geszti birtokot Tisza László kapta a törökök kiűzése után kárpótlásul. A 15 ha területű kastélykert a község belterületén található. Több évi pereskedés után 1766. augusztus 9.-e óta a borosjenő Tisza család tulajdonát képezte a geszti birtok.

A pert a kastély első ura gróf Tisza László nyerte meg annak árán, lemondott a borosjenői ősi birtokáról. Az ő idejében a kastély még fazsindelyes, padlásszobás épület volt. 1770-es évektől kezdték a kastélyt bővíteni és átalakítani. Harminc évig épült kisebb nagyobb megszakításokkal.

Több építész alkalm1aztak. Stílusában a copf és az empire keveredik.

A kastély későbbi tulajdonosa gróf Tisza Kálmán, majd fia gróf Tisza István és leszármazottai voltak. Az érdek és első unokatestvérei házasságokkal összegyűlt vagyon az 1940-es évekre már széthullott.

Messze földön híresek voltak a kastélyban található körtefából egyedi bútorok és a könyvtár. 1945 után a kastély berendezési tárgyait (bútorok, könyvek) a helyiek széthurcolták, illetve összetörték.

1851-ben Arany János a Nagyszalontai költő a kastélyban élt, mint Domokos nevelőjét. A kastélyban külön szobája volt, majd később az udvarba építettek neki egy kert házikót, amelyet a háború elpusztított, az orosz katonák a sáros utakat töltették fel belőle a lakossággal. 1971-ben a költő születésének 150. születésnapjára újjáépítették, az eredeti alapra.

3.6. „Százötven éve született gróf Tisza István”

„Amikor odahaza tartózkodott. Feleségével és fival minden vasárnap délelőtt templomba ment. Ilyenkor a gazdaságban az emberek nem dolgoztak, teljesen megteltek a geszti református isten háza padjai. Tisza István mindig nagy figyelemmel hallgatta a lélektápláló szavakat, amelyek hallatán többször a könnyekig meghatódott. A család kocsordi birtokán is rész vállalt az egyház közösség ügyeiben ott, mint a közösség főgondnoka. Geszten nem

vállalta a fő kurátori tisztséget, hanem mint a közösség által megválasztott presbiter munkálkodott, itt az egyházközség elöljárói mind egyszerű főművesek voltak. Látogatta az egyházi iskolákban az órákat, és gyakran kérdéseket tett fel az ott tanuló ifjaknak. Felesége ruhaneműket, jutalomkönyveket, különböző ajándékokat osztott ki a tanulók között. Geszten az egyházfenntartást összegének kétharmadát minden évben a Tisza család fizette. A nagyszalontai egyházmegyei közgyűlésen 1883. március 29-én egyhangúlag választották az egyházmegye aljegyzőévé. Hat világi tanácsbírói tisztségre szavaztak, és ide is beválasztották Tiszát. Az eskü letételekor még nem volt 24 éves. A választásban nem a bizalom nyilvánítástényét értékelte, hanem az istentől kapott hálásfeladatot, amelyet nem volt szabad visszautasítania. Majdnem 20 éven át volt a Nagyszalontai Református Egyházmegye tanácsbírája. 1902-ben édesapja halála évében választották meg az egyházmegye gondnokává, ellenszavazat nélkül. E tisztséget még akkor is megtartotta, amikor a dunántúli református egyházkerület főgondnokának hívta meg.”

Nagy Árpád Gondnok Nagyszalonta¹⁹

„Csacsikeresztelő

Gyermekáldás elé nézett Geszten a kerti öntözővizet hordóban széthordani hivatott kis szürke számár. – Felvetődött a gyermekek között a kérdés: fiú vagy leánycsacsi lenne szeretetreméltóbb.

Éljen Zizi!- vagy éljen Tóbiás?!

Két pártra szakadt a gyermektársaság. –Micsoda izgalom! és vitaalkalom!

Valóságos korteskedés eredményeként felnőtt-gyermekelkötelezettség lett belőle. Reménységek, évek tömege, hangos viták során. 1910. szeptember 9-én az Ilona néni és István bácsi 15. házassági évfordulójának megünneplésére sok vendég érkezésére volt kilátás Geszten. –Ilona néninek a gyermekek felé egy kérése volt, az ünnepi ebéd alatt ne kerüljön szóba a csacsipróbléma, nehogy felboruljon a méltó, kívánatos rend. –Töredelmes ígéret tett hangfogót az indulatokra és szépen folyt pohárköszöntők kíséretében az ünnepi ebéd. A gyermekek megállták a becsületes próbát. – A legutolsó pohárköszöntőt István

¹⁹ Kálvincsillag: A Magyar Református egyház lapja 2011. 56.

bácsi mondta. Szépen megköszönt mindenkinek mindent. Az utolsó szó jogán, közvetlenül asztalbontás előtt, poharát magasra emelve elhangzott szájából (mint a legnagyobb gyermekéből a szó) „... és éljen Zizi!

A fojtott indulatok kacagva, boldogan felszabadultak és vendégsereregnek volt alkalma megfigyelni, hogy Geszten mégis a legnagyobb úr a Gyermek”²⁰

Ebből is megfigyelhető, Tisza István humora, embersége.

4. Tisza István meggyilkolása

Tisza István utolsó szavai állítólag a következők voltak: „...ennek így kellett lennie.”

1918. október 31-én gyilkolták meg Hermina úti villájában. Tisza a háború mellett foglalt állást, az emberek szemében ő volt az ország nyomorúságának okozója. A politikus elleni, végzetes merénylet elkövetőit ez ösztönözte az október 31-i gyilkosság végrehajtásában.

1913 júniusában, alakította meg második kabinetjét, melynek már a közelgő világháború készítették fel az országot. Tisza, a Nemzeti Munkapárt, kormányalakítása után konzervatív intézkedéseivel igyekezett rendet teremteni az országban. Közben fegyverkezési programot hajtott végre. Tisza felépíteni próbált egy szilárd hátszínű országot, amire a Monarchiának szüksége volt. A miniszterelnök emellett az összbiróalmi érdekek szempontjából is rossz lépésnek tartotta a hadüzenetet, úgy gondolta, az állam nem készült fel arra, hogy, gyors és eredményes háborút vívhasson. Tisza július 14-én így végül áldását adta a fegyveres megoldásra, és attól kezdve a háborús győzelem szolgálatába állt. A gróf helyzete aztán a 68 évig uralkodó Ferenc József 1916-ban halálával még inkább megromlott, Károly és Tisza felfogása gyökeresen különbözött egymástól. 1918. október 17-én elmondott országgyűlési beszédének melyben kijelentette, hogy „ezt a háborút elvesztettük” –hatása is megmutatott. A belpolitikai helyzetet már nem látta át jól, 1918 őszére az összeomló rendszer és sok szenvedést okozó háború legfőbb jelképévé és bűnbakjává vált, ellenséges megnyilatkozásaival még inkább maga ellen hangolta a tömeget, mely az október 28-án kezdődő tüntetéseken gyakorta már halálát követelte.

²⁰ Sövényházi Sándor Judit: „Embernek lenni, mindig minden körülményben” 66

Tisza minden fenyegetés és jó szándékú tanács ellenére a forradalom napjaiban is Budapesten maradt, bátor viselkedéséért azonban később az életét adta. Október 31-én fegyveresek csoportja elszánta magát a gyilkosság végrehajtására, és a délután során Tisza Hermina úti villájához ment, aki ellen korábban háromszor is sikertelen merényletet hajtottak végre, 5 óra tájban, egy máig azonosíthatatlan férfi fegyveréből – felesége és unokahúga jelenlétében érték a lövések. Tisza Istvánnak, a vér nélküli forradalom egyetlen áldozatának halála sok szempontból szimbolikusnak bizonyult, hiszen mindaz, amit személye a tömegek számára megtestesített, az elkövetkező napokban hozzá hasonlóan követte a sírba.

Szakirodalom:

Horánszky Lajos: *Tisza István és kora* 1-2. kötet Budapest, 1994, Tellér Kiadó

Kálvincsillag: A Magyar református egyház lapja 2011

Kereskényi Miklós és K. Cseh Edit Szerkeztette: Erdmann Gyula

Kozári Monika: *Tisza Kálmán és kormányzati rendszere*, Napvilági Kiadó, 2003

KÚT, Az ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskolai kiadványa IV. Évfolyam
2005.1. szám

Pölöskei Ferenc: *A rejtélyes Tisza-gyilkosság*, Helikon Kiadó. Gyomaendrőd, 1988

Pölöskei Ferenc: *Tisza István Magyar História életrajzok* Budapest, 1985

Sövényházzyné Sándor Judit „*Embernek lenni mindig, minden körülményben*” Szeged,
2002 Kiadja a Bába és Társai Kft.

Tisza István válogatott politikai írások és beszédek, Osiris Kiadó, Budapest, 2003

Tisza Kálmán István: *A Tisza család krónikája*, 2004, Marosvásárhely, Második (magán)
kiadás

Mellékletek:1

5.1 Tisza Kálmán

